

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2023"

ГЛОБАЛЛАШУВ ШАРОИТИДА ТУРИЗМ ИНДУСТРИЯСИ: РИВОЖЛАНИШ ХУСУСИЯТЛАРИ ВА ИСТИҚБОЛЛАРИ

Исаджанов Абдували Абдурахимович

*Ўзбекистон халқаро ислом академияси,
профессор в.б., и.ф.д.*

Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегиясида туризм индустриясини ривожлантириш, мамлакатга ташриф буюраётган хорижий туристлар сонини ошириш, туризм инфратузилмасини ривожлантиришга катта эътибор қаратилган. Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегиясининг 35-мақсадида: «Ўзбекистон бўйлаб саёҳат қилинг» дастури доирасида маҳаллий сайёҳлар сонини 12 миллион нафардан ошириш; республикага ташриф буюрадиган хорижий туристлар сонини 9 миллион нафарга етказиш; тўсиқсиз туризм инфратузилмасини мамлакатнинг асосий туризм шаҳарларида кенг жорий қилиш; 2026 йилгача туризм соҳасида банд бўлган аҳоли сонини 2 барабар ошириб, 520 минг нафарга етказиш белгиланган [1].

Замонавий глобал муаммолар – озиқ-овқат, энергетик, экологик, COVID-19 пандемияси билан боғлиқ бўлган муаммоларга дуч келмоқда. Ушбу хавфлар туризм индустриясининг барқарор иқтисодий ўсишга катта таъсир кўрсатмоқда.

Глобал интеграциялашган иқтисодиётга таъсир қилувчи замонавий сиёсий, иқтисодий, технологик рисклар паст ўсиш, паст инвестициялар ва паст ҳамкорлик даврини бошлаб бермоқда, бир неча ўн йилликлар тараққиётдан сўнг инсон ривожланишининг потенциал, Жаҳон иқтисодий форум (World Economic Forum) маълумотларига кўра, пасайишига олиб келиши мумкин [2].

Саноат инқилоби туфайли юзага келган ва олтин стандарти мавжуд бўлган глобаллашувнинг биринчи кенг кўламли тўлқини Биринчи жаҳон урушининг бошланиши билан яқунланди. Халқаро савдо (экспорт ва импорт ялпи ички маҳсулотга нисбатан фоиз сифатида ифодаланган) 1914 йил даражасига фақат 1970 йилларда қайтди.

Савдо ўсиши 2008 йилги глобал молиявий инқироздан кейин тўхтаб қолди ва пандемия пайтида вазият янада ёмонлашди. Охирги ўн йилликларда шаклланган глобаллашув модели аҳолининг турмуш даражасини оширишга, ўрта синфни шакллантиришга ҳаракат қилган ва нисбатан арзон ишчи кучи таклиф қила оладиган кўплаб ривожланаётган

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2023"

мамлакатлар томонидан экспортга йўналтирилган моделни қуриш; бозор иқтисодиётини ривожлантириш, шу жумладан, постсовет ҳудудида; турли тўсиқларни (савдо, сиёсий, бюрократик, инвестицион) камайтиришга қаратилган эди.

Ҳозирда глобаллашув жараёнлари "учта К" муаммосига дуч келмоқда: К - ковид (COVID-19), иқлим ўзгариши (Climate Change), можаролар (Conflicts). Шу билан бирга, бошқа тенденциялар ҳам кузатилаётган:

- халқаро мигрантлар сони 1990 йилдаги 153 миллион кишидан (дунё аҳолисининг 2,9 фоизи) 2020 йилда 281 миллионга (3,6 фоиз) етди;
- 2020 йилда трансчегаравий молиявий активлар ҳажми 130 триллион АҚШ долларга етди, бу инкирозгача бўлган 2007 йилга нисбатан қарийб 60 фоизга кўп ва жаҳон ялпи ички маҳсулотининг 153 фоизини ташкил этиб, 2008 йилдаги энг юқори кўрсаткичдан ошиб кетди, деб ёзади The Economist;
- UNCTADнинг дастлабки маълумотларига кўра, жаҳондаги тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар 2020 йилдаги 929 миллиард доллардан 2021 йилда 1,65 триллион АҚШ долларгача ошиб, пандемиядан олдинги даражадан ошиб кетди.

Туризм саноати COVID-19 пандемиясидан жиддий зарар кўрган кўшма соҳалардан биридир. 2020 ва 2021 йилларда бутун дунё бўйлаб туризмдан олинган даромадлар 4 триллион долларга қисқарди, ишсизлик даражаси эса 5,5-15 фоизга ошди [3].

Глобал иқтисодий фаоллик янада кенгроқ ва кескинроқ секинлашувни бошдан кечирмоқда, инфляция бир неча ўн йиллар давомида кузатилаётган даражадан юқори. Аксарият ҳудудларда молиявий аҳволнинг кескинлашиши ва давом этаётган COVID-19 пандемияси ривожланиш истиқболларига жиддий салбий таъсир кўрсатмоқда.

Глобал иқтисодий ўсиш 2021 йилдаги 6,0 фоиздан 2022 йилда 3,2 фоизга ва 2023 йилда 2,7 фоизга секинлашиши прогноз қилинмоқда. Бу глобал молиявий инкироз ва COVID-19 пандемиясининг ўткир босқичини ҳисобга олмаганда, 2001 йилдан бери энг заиф ўсишдир [4].

Хусусан, жаҳон тенденциялари таъсирида туризм индустрияси компаниялари тобора кўпроқ халқаро фаолият стандартларига, трансмиллий корпорациялар (ТМК) ва халқаро тармоқ бирлашмалари шаклида туризм хизматларини кўрсатишнинг янги ташкилий шакллари яратиш; халқаро ахборот-коммуникация тизимларини шакллантириш шулар жумласидандир.

Натижада, жаҳон миқёсидаги рўй бераётган мураккаб жараёнлар биринчи навбатда глобаллашув жараёнлари билан боғлиқлиги намоён

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2023"

бўлмоқда. Глобаллашув шароитида туризм индустриясида трансмиллий меҳмонхона занжирларини ривожланиши кўзга ташланмоқда. Уларнинг фаолияти юқори даражада сифатли хизматларни тақдим этиш билан бирга, замонавий ахборот-коммуникацион технологияларни жорий этиш, инновацион технологияларни қўллаш, юқори малакали кадрлардан самарали фойдаланиш тизимларини яратиш билан ажралиб туради.

Туризм индустриясининг глобаллашув кўрсаткичлари халқаро меҳнат тақсимотининг чуқурлашиши, иқтисодий ҳамкорликнинг ривожланиши ва фаоллашувида намоён бўладиган халқаролашувнинг кучайиши ҳисобланади.

Унинг инфратузилмаси, жумладан, сайёҳларни жойлаштириш объектлари, умумий овқатланиш объектлари, транспорт, туристларга ва бошқа субъектларга хизмат кўрсатадиган туристик хизматлар кўрсатишнинг долзарб объектларининг ўзига хослигини таъкидлаш керак.

Жаҳон тенденциялари таъсирида: туризм индустриясидаги компаниялар халқаро фаолият стандартларини тобора кўпроқ бошқармоқда; трансмиллий корпорациялар (ТМК) ва халқаро тармоқ бирлашмалари шаклида туризм хизматларини кўрсатишнинг янги ташкилий шаклларини яратиш; халқаро ахборот ва коммуникация тизимларини шакллантириш юзага келмоқда.

Глобаллашув шароитида туризм индустриясининг истиқболлари, бир нечта омиллар билан белгиланади. Биринчидан, туризм соҳасидаги глобаллашув халқаро туристик оқимларнинг, хизматлар, капитал, ахборот ва технологиялар оқимининг кескин ўсиши жараёни сифатида таърифланиши мумкин, бунинг натижасида туризм корхоналар ва ташкилотларнинг ўзаро боғлиқлиги ва ўзаро таъсири кучаяди.

Иккинчидан, глобаллашув тенденциялари таъсирида туризм индустрияси компаниялари тобора кўпроқ халқаро фаолият стандартларига, трансмиллий корпорациялар (ТМК) ва халқаро тармоқ бирлашмалари шаклида туризм хизматларини кўрсатишнинг янги ташкилий шаклларини яратиш; халқаро ахборот-коммуникация тизимларини шакллантириш шулар жумласидандир.

Учинчидан, туризм индустриясининг глобаллашув кўрсаткичлари халқаро меҳнат тақсимотининг чуқурлашиши, иқтисодий ҳамкорликнинг ривожланиши ва фаоллашувида намоён бўладиган халқаролашувнинг кучайиши билан боғланмоқда. Унинг инфратузилмаси, жумладан, сайёҳларни жойлаштириш объектлари, умумий овқатланиш объектлари,

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2023"

транспорт, туристларга ва бошқа субъектларга хизмат кўрсатадиган туристик хизматлар кўрсатишнинг долзарб объектларининг ўзига хослигини ҳам таъкидлаш керак.

Тўртинчидан, жаҳон тенденциялари таъсирида туризм индустриясидаги компаниялар халқаро фаолият стандартларини тобора кўпроқ бошқармоқда; трансмиллий корпорациялар (ТМК) ва халқаро тармоқ бирлашмалари шаклида туризм хизматларини кўрсатишнинг янги ташкилий шакллари яратиш; халқаро ахборот ва коммуникация тизимларини шакллантириш.

Бешинчидан, туризм соҳасидаги глобаллашув халқаро туристик оқимларнинг, хизматлар, капитал, ахборот ва технологиялар оқимининг кескин ўсиши жараёни сифатида таърифланиши мумкин, бунинг натижасида туризм бизнеси корхоналари ва ташкилотларининг ўзаро боғлиқлиги ва ўзаро таъсири кучаяди.

Олтинчидан, халқаро меҳмонхона тизимида меҳмондўстлик моделларининг замонавий шакллари, йирик меҳмонхона корпорацияларнинг ўрта ва кичик туристик корхоналар билан ўзаро алоқаларини ривожланишига, франчайзинг тизимини туристик корхоналар фаолиятида кенг жорий қилинишига қаратилмоқда. Туристлик маҳсулотнинг хилма-хиллиги туризм саноати корхоналарининг халқаро интеграциялашуви ва кооперацияси шаклларида ўз изини қолдиради. Аксарият интеграция ва ҳамкорлик бирлашмалари саноат асосида ташкил этилади – туроператор бизнесида ТМКлар, транспорт ташувчиларнинг – халқаро уюшмалари, меҳмонхона бизнесида – халқаро меҳмонхона тармоқлари, ресторан бизнесида – халқаро ресторан тармоқлари.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙҲАТИ:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2022 – 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида” 28.01.2022 йилдаги ПФ-60-сон Фармони. <https://lex.uz/uz/docs/5841063>
2. Global Risks Report 2023 18th Edition. World Economic Forum. Geneva Switzerland. January 2023. https://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Risks_Report_2023.pdf?_gl=1*1cyfttu*_up*MQ..&gclid=Cj0KCQiA6LyfBhC3ARIsAG4gkF_B71g4f-CVz85LjcZj_4FGlO9a58bQ_s-lFL3xjiRp469YrPsdpWUaAuAbEALw_wcB
3. UNWTO. Global Economy Could Lose Over \$4 Trillion Due to COVID-19 Impact on Tourism. 2021. Available online: <https://www.>

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2023"

unwto.org/news/global-economy-could-lose-over-4-trillion-due-to-covid-19-impact-on-tourism.

4. Перспективы развития мировой экономики. Противостояние кризису стоимости жизни. МВФ. Октябрь 2022 года.

<https://www.imf.org/ru/Publications/WEO/Issues/2022/10/11/world-economic-outlook-october-2022>